

BARBARA KOVAČEVIĆ

Kako pada kiša?¹

Ostanimo još malo kod kiše, o kojoj je već bilo govora u ovoj rubrici u prošlom broju *Hrvatskoga jezika*. Kolikogod je kiša blagoslov s neba koji je egzistencijalno važan za sav živi svijet, ona je često i nepogoda koja može imati razornu snagu. Opisi jake kiše ili pljuska u pozadinskoj su slici hrvatskih frazema *padaju sjekire* < *s neba* >, *lije (pada) kao iz kabla, pada kao da se nebo otvorilo*. Regionalno se može čuti i frazem *padaju ćuskije* < *s neba* >, u kojemu riječ *ćuskija*, kako opisuju rječnici hrvatskoga jezika, označuje polugu koja služi za podizanje tereta, dubljenje rupa u zemlji i druge grublje ručne radove i sinonimna je riječima *kramp*, *motika* ili *pijuk*.

Iako u frazemima mnogih svjetskih jezika dominiraju dvije slike: prva slika, u kojoj se kiša kao tekućina izliva iz neke vrste spremnika, te druga slika padajućih bića ili predmeta, napraviti ćemo ovom prigodom i pregled frazeoloških kreacija te opisati slike na kojima su zasnovani značenjski istovrijedni frazemi u drugim jezicima.

U mnogim se jezicima za opisivanje jake i obilne kiše pri kojoj osoba može pokisnuti do gole kože upotrebljavaju frazemi u kojima s neba padaju životinje i različita druga živa bića. Tako u engleskome jeziku *padaju mačke i psi*, u švedskome *padaju mali đavoli*, u norveškome *padaju ženski trolovi*, u flamanskome *padaju starice* ili *padaju mačići*, u velškome jeziku *padaju starice i štapovi*, u danskome *pljušte obučarski segrti*, u njemačkome *padaju mladi psi*, u poljskome i rumunjskome *padaju žabe*, a u španjolskome *padaju žabe (krastače) i zmije*. U američkoj Louisiani mogu *padati majmuni*. Osim ljudi i životinja s neba mogu padati i različiti predmeti. Tako u portugalskome *padaju perorezi* ili *pada kiša kobasica*, ali može *padati kao iz lonaca, kanti, vrčeva i šalica* (ovisno o intenzitetu). U grčkome *padaju noge stolaca*, u katalonskome *padaju čamci i bačve*, a u francuskome može *padati kiša helebardi* (sjekira na dugom dršku) i *kiša užadi*, koja je prisutna i u njemačkome jeziku, dok u švedskome *padaju čavli*. U posebnu skupinu možemo izdvojiti frazeme u kojima se spominju tjelesne izlučevine. Tako se u albanskome jeziku za jaku kišu kaže da *Bog mokri (plače)*, u katalonskome *pada pseći izmet*, u finskome *pada kao iz Esterina magarca*. U francuskome *pljušti kao kad krava piški* ili može *padati tako da se može stoječki piti*. Već spomenuto lijevanje kiše iz nekoga spremnika, tj. kante, kabla, vjedra, koje je prisutno na južnoslavenskome prostoru, spominje se i u ruskim, češkim, poljskim, litavskim, latvijskim, mađarskim i rumunjskim frazemima, dok se u kineskome, talijanskome i turskome jeziku tekućina prelijeva iz spremnika. Posebno su zanimljivi frazemi koji nose unikatnu slikovitost,

1 Ovaj je rad nastao u okviru istraživačkoga projekta Hrvatske zaklade za znanost *Višerječni izrazi u hrvatskome jeziku: leksikološki, računalnolingvistički i glotodidaktički pristup (MWE-Cro)* (IP-2022-10-7697, voditeljica: Goranka Blagus Bartolec).

a zabilježeni su u estonskome jeziku, u kojemu *pada kao sa stabljike graha*, japanskome, u kojemu *se spuštaju zemlja i pijesak*, ili u španjolskome, u kojemu *kiša udara kao što udaraju hobotnicu*. Razorna snaga jake kiše prisutna je u semantičkome talogu malteškoga frazema *otvorila su se vrata neba* i švedskoga frazema *nebo je palo*.

Nakon ovoga pregleda možemo zaključiti da u svjetskim frazeologijama, kad je riječ o jakoj kiši ili nevremenu, svašta pada s neba, a posebno su zanimljive životinje koje s njega padaju. Najviše zanimanja svakako privlači engleski frazem *raining cats and dogs* ili *raining dogs and cats*, koji se upotrebljava pri opisu posebno jake kiše. Također ovom prigodom moramo spomenuti da je umjesto sastavnice *cats* ('mačke') do 17. stoljeća upotrebljavana sastavnica *polecats* ('tvorovi').

Iako su etimolozi tijekom povijesti predlagali različita mitološka, književna i jezična objašnjenja ovoga frazema, ni dandanas ne može se sa sigurnošću utvrditi njegova motivacija. Ovom prigodom donosimo sva objašnjenja koja smo uspjeli prikupiti bez obzira na to koliko su ona vjerojatna:

- Prema jednome objašnjenju frazem je motiviran nordijskom mitologijom. Naime, bog oluje Odin uvijek je prikazivan sa psima i vukovima, koji simboliziraju vjetar, a vještice koje su letjele na svojim metlama tijekom oluje obično su prikazivane s crnim mačkama, koje su mornari počeli povezivati s jakom kišom. Stoga se u ovome frazemu *psi* i *mačke* mogu odnositi na oluju s vjetrom i jaku kišu.
- Prema drugome objašnjenju frazem vuče podrijetlo od grčkoga izraza *cata doxa*, koji znači 'suprotno iskustvu ili vjerovanju'. Ako padaju psi i mačke, znači da pada neuobičajeno ili nevjerojatno jaka kiša.
- Prema trećemu objašnjenju frazem je iskrivljena inačica danas zastarjele riječi *catadupe*. U starome engleskom *catadupe* označuje kataraktu ili vodopad. Inačica riječi *catadupe* postojala je u mnogim starim jezicima. U latinskome je posuđena iz klasičnoga grčkog – *κατάδουποι* – u kojemu je označavala vodopade rijeke Nil. Dakle, frazem *raining cats and dogs* mogao je opisivati kišu koja pada kao vodopad, obilno i bez prestanka.
- Prema četvrtome objašnjenju motivacija se frazema dovodi u vezu s izgradnjom slamnatih krovova u 16. stoljeću, u kojima su se tijekom oluje skrivale životinje. Ako je padala jaka kiša, životinje (obično psi i mačke) padale su s krovova. Ovo se objašnjenje danas može odbaciti jer stručnjaci tvrde da je slamnati krov prirodno vodootporan i nakošen kako bi se omogućilo otjecanje vode. Da bi skliznule s krova,

životinje su morale ležati na njegovoj vanjskoj strani koja zasigurno nije mogla biti njihovo sklonište tijekom oluje.

- Prema petome objašnjenju motivacija se frazema dovodi u vezu s lošim odvodnim sustavima europskih gradova u 17. stoljeću, te su leševi životinja koji su se nakupili u njima isplivali tijekom jakih pljuskova.

Međutim, vidimo da etimološka traganja nisu urodila velikim plodom. Postoji mogućnost da nema logičnoga objašnjenja, da je za stvaranje ovoga frazema bio presudan humor i poigravanje s nerealnom ili apsurdnom slikom koja je prisutna i u drugim sinonimnim engleskim frazemima koji se upotrebljavaju za opis posebno jake kiše, a to su frazemi *raining pitchforks* (doslovno: padaju vile) ili *raining hammer handles* (padaju drške čekića).

Engleski frazemi u kojima padaju vile i drške čekića te francuski frazem u kojemu padaju helebarde s neba, izdvajaju se u posebnu skupinu kojima se jaka kiša opisuje padanjem tradicionalnih alata i oruđa. Toj skupini pripadaju i hrvatski frazemi *padaju sjekire <s neba>* i *padaju ćuskije <s neba>*. Težina i razornost predmeta u kombinaciji s nerealnim ostvarajem slike temelj su na kojemu se zasniva frazeološko značenje navedenih frazema. Ipak, kad je riječ o frazemu *padaju sjekire <s neba>*, ne možemo zanemariti da postoje pokušaji njegova povezivanja sa slavenskom mitologijom i povezivanjem onoga što se događa na nebesima s pričama o bogovima kao vladarima nebeskih prostranstava. U slavenskoj mitologiji Perun kao bog gromovnik vlada nebom, tj. prostranstvom nad našim glavama kao dijelom atmosferskoga omotača. Dok je Perun bog ognja i dažda, Svarog je bog ognja i Sunca, dakle sljedeće razine. Kiša je kao atmosferska pojava u domeni Peruna. Dok se Perun nalazio na nebesima,

Veles je kao bog stoke i svega blaga bio zadužen za prilike na zemlji. Borba Peruna i Velesa temelj je slavenske mitologije. S obzirom na to da su Slaveni naseljavali velik prostor, neke su mitološke priče bile različite, pa čak i kontradiktorne. Prema jednim izvorima razlog sukoba bio je taj što je Veles pokrao Peruna, dok je prema drugim izvorima povod sukobu Peruna i Velesa bila Perunova žena Dodola, božica kiše, za koju se zainteresirao Veles. Glavno su Perunovo oružje u borbi s Velesom gromovi i munje. On u borbi baca na zemlju kamenje i poznatu čarobnu sjekiru, koja izaziva udar groma te sve pretvara u kamen, a sama se kao bumerang uvijek vraća svojem vlasniku. Veles uspijeva pobjeći od Peruna i njihova borba traje unedogled. Kad Perunu dosadi borba, on na zemlju pušta jaku kišu. Upravo onakvu kakva bi i nama trenutačno pala kao blagoslov s neba nakon vrućega i sušnoga ljetnog razdoblja. Ako tomu uskoro ne bude tako, možemo u starome magijskom stilu zaplesati i zapjevati u cilju prizivanja kiše.

